

Kõrgem Kunstikool Pallas
Nahadisaini osakond

Jääke väärindav jalatsite aksessuaaride sari “Embellishment”

Lõputöö

Merilin Kask
Juhendaja: Kerli Jõgi

Tartu 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. JALATSITE AKSESSUAARIDE KASUTUSVIISID JA KANDJAD	5
1.1 Ülevaade kasutusviisidest ajaloos	5
1.2 Jalatsiaksessuaarid moes.....	16
1.3 Kahe erineva jalatsitüübi kandjate eelistused praktikas ning esteetikas	26
2. PERSOONAD JA NENDE EELISTUSED	32
2.1 Kontsakingade kandja	32
2.2 Vabaajajalatsite kandja	34
3. TOOTESARJA "EMBELLISHMENT" IDEE JA TEOSTUS.....	36
3.1 Tootesarja kontseptsioon.....	36
3.2 Persoonad ja toodete kasutajad	38
3.3 Materjal ja teostus.....	40
3.4 Tulemus ja analüüs	48
KOKKUVÕTE	53
SUMMARY	56
KASUTATUD KIRJANDUS	57
KASUTATUD FOTOMATERJAL	61
LISAD	65

SISSEJUHATUS

Lõputöö teema sündis praktilisest vajadusest, mis tulenes pikast kogemusest modellinduses ja sagedasest reisimisest. Kuna reisimisel on kaasavõetavate asjade, sealhulgas jalatsite kogus piiratud, eelistatakse mugavaid. Siiski esineb olukordi, kus välimust tuleb kohandada vastavalt sündmusele. Sellest tekkis idee luua jalatsite aksessuaarid, mis võimaldaksid muuta olemasolevate jalanõude välimust.

Töö eesmärk on luua modulaarsed aksessuaarid, mida saab lisada erinevatele jalatsitele. Keskendun kontsakingadele ja vabaajajalatsitele, uurides nende kandjate eelistusi ja vajadusi. Kasutajagruppe esindavad kaks valitud inimest. Küsimustiku põhjal saadud info aitab kujundada disaini, mis sobitub kandjate isikupära ja vajadustega. Samuti käsitlen, kuidas materjali väärindada ning kuidas aksessuaarid saavad olla osa laiemast keskkonnasäästlikkusest ja moe uuendusest, võimaldades inimestel oma olemasolevaid jalatseid mitmekülgselt kanda.

Lõputöös on kolm peatükki. Esimeses käsitlen jalatsite pealsete arengut ajaloos, nende praktilist ja moelist rolli ning analüüsin valitud jalatsitüübi kandjate eelistusi. Selle eesmärk on võrrelda ning pakkuda perspektiivi jalanõutüüpide valiku ja kandjate isikupära vahelistele seostele.

Teises peatükis tutvustan kahte persoonat ja nende vastuseid küsimustikule, mille põhjal kaardistan eelistatud kaunistustehnikad ja disainisuuna. See kaasab kleinti disainiprotsessi ja tagab personaalsema tulemuse.

Kolmandas kirjeldan disainiprotsessi, kasutatud tehnikaid ja materjale. Analüüsin aksessuaaride rolli meie ja keskkonnasäästlikkuse kontekstis, rõhutades võimalust muuta jalatsite välimust ja sellega suunates tarbijate ostukäitumist ning propageerides liigtarbimise vähendamist.

Töös kasutan mõistet “persoon” jalatsitüübi kandja tähistamiseks. Meetoditena kasutan küsimustikku ja jääkmaterjali väärindamist, mis toetab ringmajandust ja vähendab keskkonnamõju. Jääkide kasutamine pikendab materjali eluiga, säästab ressursse ja vähendab jäätmeid.

1. JALATSITE AKSESSUAARIDE KASUTUSVIISID JA KANDJAD

Jalatsite aksessuaarid on läbi ajaloo pakkunud nii kaitset kui ka esteetilist lisaväärtust. Nende areng, alates lihtsatest materjalidest kuni tänapäevaste innovaatiliste 3D-tehnoloogiateni, peegeldab ajastu vajadusi ja moesuundi. Käesolevas peatükis annan ülevaate, kuidas nende tegumood ja kasutus on ajas muutunud ning millist rolli on mänginud kandja sotsiaalne staatus. Samuti tutvustan tänapäeval levinumaid jalatsite aksessuaare.

1.1 Ülevaade kasutusviisidest ajaloos

Jalatsite aksessuaarid tulid kasutusele praktilise funktsiooni tõttu, primaarseks funktsiooniks ilmastiku eest kaitse. Nende eesmärk oli jalgu vee, lume, pori ning muude välistegurite eest kaitsta.¹

Keskajal olid kasutuses ülekingad. Neid nimetatakse ka padinateks või kompadeks.² Inglise keeles kasutatakse sõna *pattens*, nimetus tuleb algselt prantsuse keelsest sõnast *pate*, mis tähendab kääpa.³ Ülekingi nimetatakse ka puuakingadeks või kottadeks (inglise keeles *clog*) ja kalossideks (foto 1). Puu kingad olid valmistatud kas puust või vahest harva ka üksteise peale pandud nahakihtidest. Neid kasutasid nii mehed, kui naised avalikes kohtades, et kaitsta jalgu muda ja pori eest.⁴

¹Arason, J. T. (2021). Lõika kand maha- jalga peab mahtuma. *Imeline Ajalugu*, 01.juuni.2021. Kasutatud 20.02.25, <https://www.imelineajalugu.ee/loika-kand-maha-jalga-peab-mahtuma/>

²Piiri, R. (2003). Eesti Rahva Muuseumi talurahvajalanõude kogu. P. Runnel (toim), T. Sikka (toim), I. Tammaru (toim), Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLVII (lk 169). Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

³History of Patten Shoes. (i.a). Kasutatud 20.01.25, <http://www.shoeshistoryfacts.com/high-heeled-shoe-history/historyof-patten-shoes/>

⁴Piello, G., McNeil, P. (2006) *Shoes. A history from sandals to sneakers*. Oxford, New York: Berg.

Foto 1. Puutallaga ülekingad

Metallide laiem kättesaadavus 17. sajandil muutis puukingade välimust, lisades puidust tallale kõrge metallist rõnga (foto 2). Selleks ajaks oli meeste jalatsite mood muutunud ning kasutusele tulid tugevamatest materjalidest jalanõud. Metallist rõngaga ülekingad jäid kasutusse kõrgklassi naiste seas, et kaitsta nende jalgu ning pikki kleite muda ja märja eest⁵ (foto 3).

Foto 2. 19. sajandi metrallrõngaga ülekingad

Foto 3. Ülekingad 1720-1730. aastal

⁵ Pratt L., Woolley L. (1999). *Shoes*. London: V&A Publishing.

Foto 4. 18. sajandi naiste kingad ning ülekingad

Puidust talla ja metallrõngaga ülekingi seostati madalama klassi ning maainimestega, samas kui nahast variandid olid dekoreeritud ning kaunistatud luksuslike materjalidega. Õhuke nahast tald ei kaitsnud mustade tänavate eest, mistõttu kanti neid pigem kuivades tingimustes, nagu kodudes või tõldades, sümboliseerides luksust ja staatust⁶ (foto 4).

17. sajandi lõpus tulid kasutusele jalanõude pealsed, mida inglise keeles nimetatakse *spatterdashes* (foto 5 ja 6). Need katsid jalatsite pealse, pahkluu ja ulatusid põlveni või kõrgemale. Nende eesmärk oli kaitsta kandjat mustuse ja pori eest ning ratsutajatele pakkuda hõõrdumisvastast kaitset. Peamiselt kasutasid neid sõjaväelased. Neid valmistati paksust kangast, villasest või nahast. 19. sajandil leidsid need kasutust ka spordis, näiteks jalgratturite rõivastuses. 20. sajandi alguseks muutus nende kasutusviis – populaarseks sai lühem versioon – *spats*, mille praktiline väärtus taandus ja esiplaanile tõusis elegants⁷ (foto 7).

⁶Pratt L., Woolley L. (1999). *Shoes*. London: V&A Publishing.

⁷Spatterdashes and Spats. (2022, 1. March). Kasutatud 28.01.25, <https://bloskka.info/2022/03/01/spatterdashes-and-spats/>

Foto 5. *Spatterdashes*

Foto 6. *Spatterdashes*, 18.sajand

Foto 7. *Spats*

19. sajandil kadusid ülekingad, kuna asemele tulid odavad ja vastupidavad kummist kalossid. Linnadesse ehitati kõnniteed, mis vähendasid ülekingade praktilist vajadust.⁸ Sõna "kalossid" (inglise keeles *galosh*) pärineb prantsuse sõnast *galoche*, mis omakorda tuleb

⁸History of Patten Shoes. (i.a). Kasutatud 20.02.25, <http://www.shoeshistoryfacts.com/high-heeled-shoe-history/historyof-patten-shoes/>

keldi sõnast *gallicae*, mida kasutati ka Antiik-Rooma sõdurite jalatsite kirjeldamiseks⁹ (foto 8 ja 9). Uuema aja kalosside eelkäijateks võib nimetada ka iidseid egiptlasi. Nemad valasid vedelat kummi puidust vormidesse, mille tulemusel tekkisid varased veekindlad jalatsite kaitsed. Praeguseks tuntud modernsed kalossid hakkasid vormi saama alles 19. sajandil¹⁰ (foto 10).

Foto 8. 1886. aasta kummist kalossid

Foto 9. Kalossid, Kesk-Ameerika 1820-39

Foto 10. Tänapäeval kasutuses olevad kummist jalatsi kaitsmed

⁹Mudwalkers (2023, 10. September). The Origin of Galoshes: A Dive into History. *Medium*. Kasutatud 27.01.25,

<https://medium.com/@mudwalkers/the-origin-of-galoshes-a-dive-into-history-35245d87c397>

¹⁰Mudwalkers (2023, 10. September). The Origin of Galoshes: A Dive into History. *Medium*. Kasutatud 27.02.25,

<https://medium.com/@mudwalkers/the-origin-of-galoshes-a-dive-into-history-35245d87c397>

Jalanõude pealsed mängisid sõdades olulist rolli, kaitstes sõdureid niiskuse, pori ja külma eest ning pakkudes lahinguväljal tuge. 19. sajandil võtsid Briti sõdurid kasutusele jalgade ümber seotud riideribad, mida inglise keeles nimetatakse *putee*’ks (foto 11). Need mähiti ümber jalgade ja saabaste. Hiljem levisid need ka teistesse riikidesse, muutudes sõdurivarustuse oluliseks osaks.¹¹

Foto 11. *Putee*, Esimene maailmasõda

Järgmiseks jalatseid kaitsva lisana tulid kasutusele kedrid, inglise keeles *gaiters* – pahklust põlvedeni või kõrgemale ulatuvad tugevast materjalist katted. Hiljem oli ka madalamaid versioone. Need olid laialdaselt kasutuses sõjaväelaste seas. Sõjaväe kõnepruugis katab kedri sääre ja saapapaelad, säärised aga ainult jalga. Enamik Euroopa armeesid võtsid need 1970. aastaks välivormi osana kasutusele. Sõjaväekedrid (foto 12) olid valmistatud puuvillast, lõuendist või harva ka nahast, samas kui säärised (foto 13) olid sageli nahast või vahel ka puuvillast.¹²

¹¹Team Mighty. (2022, 6. December). This is why World War I soldiers wrapped their legs. Kasutatud 28.02.25, <https://www.wearethemighty.com/mighty-history/why-soldiers-in-wwi-wrapped-their-legs/>

¹²Marshall. L. (2022, 27. July). A Quick and Dirty History of Gaiters. Kasutatud 28.01.25, <https://stories.kahtoola.com/a-quick-and-dirty-history-of-gaiters/>

Foto 12. Kedrid 1940

Foto 13. Esimese maailmasõja nahast säärised

Kedride kandjaid oli palju, mistõttu erinesid ka nende välimus ja materjalid. Rikkad kandsid kedrisid, mis olid valmistatud kvaliteetsest nahast või riidest ja millele olid lisatud kallid nõöbid või kaunistused (foto 14).

Foto 14. Hispaania sõjarüü kedrid 1790-1820

Kedrid olid ning on ka praegu kasutuses ratsaspordis. Varasemalt kasutasid neid sõdurid, kes lahingus hobustel olid. Tänapäeva ratsaspordis kantakse kedrisid samal eesmärgil, et ratsaniku jalgu pori ning hõõrdumise eest kaitsta (foto 15).

Foto 15. Ratsaspordi säärised

Kedrid muutusid populaarseks ka matkajate seas. Paljud varased maadeavastajad olid endised või teenivad sõdurid, mistõttu olid kedrid nende varustuses. Aja jooksul asendasid gore-tex ja nailon nahka, puuvilla ning lõuendit, luues kergemad kedrid, mis võimaldasid raskemaid rännakuid.¹³

Tänapäeva kedrid (foto 16) on varasematega palju muutunud ja arenevad pidevalt, et pakkuda parimat kasutuskogemust. Valmistatud kõrgtehnoloogilistest materjalidest, tagavad need suurepärase kaitse ja mugavuse. Kedrid jagunevad kolme gruppi – maastikujooksu-, matka- ja mägikedrid. Kõik kaitsevad jalgu, kuid erinevused sõltuvad kandja vajadusest – materjal, kõrgus, kinnitusviisid ja ilmastikukaitse.¹⁴

¹³Marshall, L. (2022, 27. July). A Quick and Dirty History of Gaiters. Kasutatud 28.01.25, <https://stories.kahtoola.com/a-quick-and-dirty-history-of-gaiters/>

¹⁴Andy, C. (2023, 20. September). What Are Hiking Gaiters and Do You Need Them? Kasutatud 29.01.25, https://www.curated.com/journal/742000/what-are-hiking-gaiters-and-do-you-need-them?srsId=AfmBOopv1TIdKsetfleXD7NPf19f8Ea_L-SsafpjJWRzlUY3hb4wQ0sK

Foto 16. Tänapäeva kedrid

Spordis, eriti jalgrattaspordis, on jalatsitele lisatavad katted olulised ilmastikukaitseks ja jalgade toetuseks. Saapakatted varieeruvad vajaduse järgi – mõned pakuvad soojust, teised veekindlust, aerodünaamikat või kõike korraga. Enamasti valmistatakse need neopreenist, mis kaitseb niiskuse, tuule ja külma eest (foto 17). Veekindlad variandid on sageli kaetud poliüuretaaniga, mis muudab pinna vetthülgavaks ja läikivaks (foto 18). Nende puudus on vähenenud hingavus, mis võib põhjustada jalgade higistamist ja sisemuse niiskust.¹⁵

Foto 17. Neopreenist saapakatted

Foto 18. Poliüuretaaniga kaetud saapakate

¹⁵Milsom K., Head C. (2024, 17. December). Best cycling overshoes 2025 reviewed: Waterproof protection for your feet. *Cyclist*. Kasutatud 20.01.25, <https://www.cyclist.co.uk/buying-guides/best-cycling-overshoes>

Säärekaitsmed on olulised ka töökeskkondades, näiteks keevitajatel. Keevitusjalatsite pealsed taluvad kõrgeid temperatuure, sädemeid ja sulametalli, vähendades vigastuste riski ning tagades turvalisuse (foto 19).

Foto 19. Keevitaja säärekaitse

Ületõmmatavad saapad ehk *overboots* on peamiselt kaitseotstarbelised. Tööstuskeskkonnas pakuvad need kaitset kemikaalide eest ning on libisemiskindlad. Meditsiinitöötajad kasutavad neid hügieeni tagamiseks, vältides nakkuste levikut (foto 20). Kasutajate hulka kuuluvad ka põllumajanduse, kalanduse, sõjanduse ja matkamisega tegelevad inimesed (foto 21). Nende eesmärk on hoida jalad terved, puhtad, kuivad ja soojad.

Foto 20. Meditsiinis kasutatavad ülesaaPAD

Foto 21. Samelini *overboots*

See peatükk tutvustab vaid osa praktilisi jalatsite aksessuaare. Ajalugu uurides on selge, et need on loodud vajaduspõhiselt. Alates keskaegsetest ülekingadest kuni neopreenist jalatsikateteni, on need kohandatud igapäevaelu, sõjaväe ja spordi nõudmistega. Aja jooksul on need arenenud vastavalt tehnoloogia, materjalide ja sotsiaalsete vajaduste muutustele, millest võtan olulise osa kaasa ka enda disainiprotsessi.

1.2 Jalatsiaksessuaarid moes

Kingad võivad olla ühed meeldejäävamad riietuse täiendused. Sageli kaunid ja skulpturaalsed esemed, mis sageli näitavad kandja sotsiaalset ning majanduslikku staatust. Mida keerukamad ja dekoratiivsemad, seda väiksem tõenäosus, et need on funktsionaalsed ja lihtsasti kantavad.¹⁶ Peale kaitsva funktsiooni on jalatsite pealseid kasutatud ka välimuse või riietuse uhkemaks tegemise mõttena. Moeaksessuaarideks said jalanõude pealsed 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses.

15.-17. sajandil kandsid naised platvormiga kõrged ülekingi, inglise keeles *chopine*, tuntud ka kui *mules échasses* (vaiadel muulad) või *pied de vache* (lehmajalad).¹⁷ Need ekstreemsemad ülekingad pärinevad tõenäoliselt Veneetsiast, kus neid kandsid algul prostituudid ja hiljem aristokraadid. *Chopine*´d olid valmistatud puidust või korgist ning kaetud nahaga või ehetega tikitud sametiga (foto 22 ja 23). Sageli sobitus kangas kleidiga. Need olid populaarsed ka Itaalias ja Hispaanias, kus korgist platvormide nõudlus oli nii suur, et enamik kohalikku korgisaaki kulus nende tootmiseks. Hispaania *chopine*´d olid sirged, Veneetsia omad kaardus.¹⁸ Inspiratsioon pärines Türgi haaremi saunajalatsitest, mis kaitsesid jalgu mustuse ja märja eest.¹⁹ Platvormide kõrgus näitas kandja staatust – mida kõrgem tald, seda tähtsam isik. Mõned ulatusid üle 50 cm, mistõttu oli kandjal sageli abiline tasakaalu hoidmiseks.²⁰

Veneetsia ülekingi kanti nii, et need kandja kleidi alt välja ei paistaks. Eesmärgiks oli kandja pikkust tõsta ja seeläbi suurendada kleitide valmistamiseks kuluva kalli riide hulka. Hoolimata ülekingade rollist rikkust väljendada, olid kandjad tihti põlgamise keskmes. Naisi, kes neid kandsid, naeruvääristati, kuna nende oletatav edevus ajas abikaasad pankrotti.

¹⁶Pratt L., Woolley L. (1999). *Shoes*. London: V&A Publishing.

¹⁷Bossan M. J. (2007). *The Art of the Shoe*. Kent: Grange Books.

¹⁸Chopine. (i.a). Kasutatud 04.02.25 <https://en.wikipedia.org/wiki/Chopine>

¹⁹Pratt L., Woolley L. (1999). *Shoes*. London: V&A Publishing.

²⁰Koda. H. (2002). The Chopine. Kasutatud 28.01.25, https://www.metmuseum.org/toah/hd/chop/hd_chop.htm

Hispaanlaste ning portugallaste impeeriumi laiendamine üle maailma tõi kaasa *chopine*'de leviku laienemise kogu maailmas.²¹

Foto 22. *Chopines*, 1550-1650 Itaalia

Foto 23. *Chopines*, 1590-1610

16. sajandil kasutati platvorm-ülekingi, mida araabia keeles kutsutakse *qabqib*. Need arenesid Rooma saunades kantud puidust sandaalidest, mis kaitsesid jalgu kuumade põrandate eest. Kandjateks olid nii mehed kui naised, kuid pärast Rooma impeeriumi lagunemist muutusid need luksuslikeks aksessuaarideks.²² Meeste ülekingad olid tagasihoidlikud. Naiste omad aga rikkalikult kaunistatud hõbedaga, pärlmutri ja elefantiluga keeruka ornamentikaga ning võisid olla väga kõrged.²³ Need pidid kleidi alt nähtavale jääma, rõhutades kandja jõukust ja sotsiaalset staatust²⁴ (foto 24).

Foto 24. Puidust sandaalid. 1800-1880 Egiptus

²¹Persson H. (2015). *Shoe: Pleasure & Pain*. London: V&A Publishing.

²²Persson H. (2015). *Shoe: Pleasure & Pain*. London: V&A Publishing.

²³Bossan M. J. (2007). *The Art of the Shoe*. Kent: Grange Books.

²⁴Persson H. (2015). *Shoe: Pleasure & Pain*. London: V&A Publishing.

17. sajandil olid pealiskingadena kasutuses ka klõpstallaga ülekingad, inglise keeles *slapsole*. Nimetus tuleb arvatavasti klõpsuvast helist, mis kõndimisel tekkis, kuna lame tald ei olnud kontsa külge kinnitatud. Kasutajateks olid mehed ja eesmärgiks oli vältida kontsa vajumist mutta.²⁵ Hiljem hakkasid neid ülekingi ka naised kasutama ja klõpsuv heli, mis kõndimisel tekkis, seostus rikkuse ning tarkusega²⁶ (foto 25).

Foto 25. *Slapsoles* 1610 Inglismaa

jalatsite pealsetest rääkides, oli juttu *spatterdashes*'idest, mille uueks nimeks sai *spats*'id. Kasutusele tulles praktilist väärtust andvad jalanõude pealsed tegid märkimisäärse muutuse ja neid hakati kasutama kui moeakسسuaare. Väga populaarsed olid need 19. sajandi lõpus ning 20. sajandi alguses. *Spats*'id on lühikesed puuvillast või vildist jalatsite pealsed, mis kinnitati nööpidega ümber pahkluu, ulatudes üle kinga ülaosa. Need võisid olla ka valmistatud kallimatest materjalidest, nagu siid ja nahk, selliseid kandsid tavaliselt aristokraadid ning kõrgklass. Põhilisteks värvideks olid valge, hall ning pruun. Nende populaarsus tõusis, kuna meeste riietus ning mood muutus formaalsemaks, eesmärgiga

²⁵National Trust Collections. (i.a). Lady's shoes. Kasutatud 06.02.25, <https://www.nationaltrustcollections.org.uk/object/1140249#:~:text=During%20the%2017th%20century%2C%20men,the%20heel%20of%20the%20shoe>

²⁶All That's Interesting. (2012, 8. September). History's Most Fascinating Footwear. Kasutatud 07.02.25, <https://allthatsinteresting.com/historys-fascinating-footwear/2>

lisada kandja välimusele elegantsi ja stiili. Neid kanti erinevatel koosviibimistel, igapäevaselt ja ka erinevate elukutsetega inimeste poolt, ületades klassierinevused.²⁷

Ikoonilised figuurid nagu Fred Astaire (foto 26) ja Charlie Chaplin (foto 27) on hea näide *spats*´ide kandjatest, lisaks ka muusikud, tantsijad ja Broadway etendustel osalejad. Peamisteks kandjateks olid mehed, harva ka naised. *Spats*´id peegeldasid kandja sotsiaalset staatust ja maitset. 1920. aastatel olid need osa gangsterite garderoobist, andes edasi kandja rikkust ning stiili. Gangsterid olid suured moetrendide mõjutajad aastatel 1920-1940.²⁸

Foto 26. Fred Astaire

Foto 27. Charlie Chaplin

Pärast 1920. aastat muutus meeste mood vähem formaalsemaks, mis tähendas *spats*´ide kadumist linnapildis. Need muutusid pigem vanamoeliseks ja ebapraktiliseks. Suure tõuke andis ka 1926. aastal kuningas George V, kes ilmus Chelsea lillelaadale *spats*´ideta, tekitades nende populaarsuse langust.²⁹

²⁷Blane D. (2024, 31. January). What Are Spats? Footwear History & Fashion Trends. Kasutatud 09.02.25, <https://scotlandkiltcollection.com/what-are-spats/>

²⁸Spats. (i.a). Kasutatud 14.05.25, <https://www.encyclopedia.com/fashion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/spats>

²⁹Wadsworth J. (2024, 23. January). What Are Spats? Shoe Spats History and Where to Find Them. Kasutatud 09.02.25, <https://shoebly.com/what-are-spats/>

Tänapäeval on aidanud Gucci ja Thom Browne (foto 28) taasavastada neid ajaloolisi jalatsite aksessuaare. Kasutades ainulaadseid materjale, julgeid värve ja mustreid, on need disainerid suutnud anda neile uue elu tänapäeva ühiskonnas, lisades kandja garderoobi vintage-hõngu.³⁰

Foto 28. Thom Browne. 2019

Kedrid on suurt kasutust leidnud ka teatrites ja tantsijate seas. Teatrites on kedrid suureks osaks kostüümide juures, et anda edasi autentset ajastutruud välimust. Kedrid on populaarsed ka tantsulistes näidendites, et täiendada riietust ning lisada efekti.

Oluliseks dekoratiivseks jalatsile lisatavaks detailiks on kindlasti kingaklambreid ja pandlaid. 17. sajandil kasutusse tulnud pandlad olid hõbedast või messingist, eesmärgiga jalatseid kindlalt jalga kinnitada, kuna nöörid ei olnud veel levinud. Hiljem hakati pandlaid dekoreerima ja kasutusele tulid keerukad mustrid ja dekoratiivsed elemendid, et näidata rikkust ja kõrget staatust. Kõrgklassi pannaldel võis näha vääriskive ja pärleid.³¹

³⁰ Blane D. (2024, 31. January). What Are Spats? Footwear History & Fashion Trends. Kasutatud 09.02.25, <https://scotlandkiltcollection.com/what-are-spats/>

³¹ Kwoh J. (2023, 18. December). Unraveling the Secrets: The Intriguing History of Shoe buckles. Kasutatud 14.04.25, <https://baiqueaccessories.com/blog/unraveling-the-secrets-the-intriguing-history-of-shoe-buckles/>

18. sajandil saavutasid pandlad populaarsuse tipu, neid nägi kõikides sotsiaalsetes klassides, olles oluline osa moekal jalatsil. Peale selle hakati neid kasutati ka vöödel, mütsidel ja rõivastel. Nende populaarsus ja nõudlus viis tootmistehnika arenguni, mis tähendas taskukohasemate valikute kättesaadavuse suurenemist.³² 19. sajandil tööstusrevolutsiooniga muutus pannelde tootmine ja need olid nüüd kättesaadavad ka kesk- ja tööliisklassile. Neid valmistati masinatega rauast ja terasest, mis muutis need üsna tavaliseks ja ei saavutanud varasemalt käsitsi valmistatud meisterlikkust. 20. sajandiks hakkas pannelde populaarsus langema ja neid hakkasid asendama teised kinnitusvahendid.³³

Pandlad ja klambrid on olnud populaarsed ka 21. sajandi alguses. Klambritena võis leida erinevaid tekstiilist või pärlitest kaunistusi, mida sai kinga nina külge kinnitada, et selle välimust soovide kohaselt muuta. Kingadele sai kinnitada ka kontsa või kanna külge lisatavaid rihmasid või katteid, mis oma värvide või tekstuuridega andsid jalatsile efektse mulje, muutes nende välimust sõltuvalt kandja soovidest ning stiilist.

Jalatsid mõjutavad kandja kõndimisviisi, mis tähendab, et need mõjutavad ka seda, kuidas teda nähakse või kuulatakse. Kingade valik võib aidata kujundada seda, kuidas tahame maailmale paista. Paljud näitlejad on öelnud, et kingad aitavad arendada tegelasi, keda nad mängivad. Näiteks Charlie Chaplin on öelnud, et filmis "Kid Auto Races at Venice" oli tal kerge karakterile omast liikumist teha just tänu väga suurtele jalanõudele.³⁴

Tänapäeval on kasutuses palju jalatsite aksessuaare ning nende materjalide ja kinnituste valik on lai. Oluliseks ning võiks öelda ka, et üheks lihtsamaks ja praktilisemaks jalatsite kaunistamise viisiks on paelte vahetus. Jalanõude paelad on praktilised kinnitusviisid, aga tänapäeval on saadaval palju erinevaid paelu, mis erinevad värvi, paksuse, helendamise või mustriga poolest. Oma stiilile meelepäraste paelte lisamine on kiire ja lihtne viis oma välimuse muutmiseks ja isikupära näitamiseks.

³²Kwoh J. (2023, 18. December). Unraveling the Secrets: The Intriguing History of Shoe buckles. Kasutatud 14.04.25, <https://baiqueaccessories.com/blog/unraveling-the-secrets-the-intriguing-history-of-shoe-buckles/>

³³(samas). Kasutatud 14.02.25

³⁴Persson H. (2015). *Shoe: Pleasure & Pain*. London: V&A Publishing.

Peale klassikaliste paelte on saadaval ka kummist paelu, erinevat värvi ja tegumoega. Selline toode lihtsustab jalatsite kasutust ja muudab kinnitusviisi ilmastikukindlamaks (foto 29). Sellised kinnitused on populaarsed laste ja erivajadustega inimeste seas, kellele tavaliste paelte sidumine on keeruline.

Foto 29. Kummist jalanõude kinnitused

Populaarsed aksessuaarid jalatsitele on paelte külge lisatavad dekoratiivsed elemendid, et lisada neile stiili ja eripära. Need on valmistatud plastikust, metallist või muudest materjalidest ja kujutavad erinevaid kujundeid, nagu tähed, numbrid, lemmiktegelased või esemed (foto 30 ja 31).

Foto 30. Metallist lisandid paeltele

Foto 31. Kummist lisandid paeltele

Seda tüüpi metallist aksessuaarid on levinud Nike Air Force 1 (foto 32) ja Nike Dunk mudelitel. Need lisavad jalatsitele unikaalsust ja brändi identiteeti.

Foto 32. Nike Air Force 1

Trendikad on ka Crocsi jalatsitele lisatavad aksessuaarid, mis muudavad need isikupärasemaks (foto 33). Eriti armastatud on need laste seas, kuna dekoratsioonid aitavad jalatseid teistest eristada – näiteks lasteaia või koolis. Samas võib kõikide aukude katmine vähendada jalanõude hingavust, mistõttu jalg võib hakata higistama. See näitab, et isikupärastamisel tuleb arvestada ka praktilisust.

Foto 33. Crocs koos lisatava detailiga

Kõrgmoe brandid on samuti läbi aegade loonud erinevaid jalatsitele mõeldud aksessuaare, olgu nendeks edevad pandlad, silmapaistvad paelad või mõni muu edev lisa. Üheks selliseks näiteks on Noir Kei Ninomiya ja Reeboki koostöös valminud Instapump Fury jalatsid (foto 34).

Foto 34. Noir Kei Ninomiya x Reeboki Instapump Fury jalatsid

Nahast jalatsite aksessuaare leidub eri stiilides. Näiteks madelephantshop.com pakub nahast rihmad, mida saab lisada erinevatele jalanõudele – mõnel on ka metallfurnituur ja ketid, mis loovad gootiliku ilme (foto 35). Marrs Makersi loodud kruvinupuga kinnitatavad nahast aksessuaarid on dekoreeritud lasergraveeringuga (foto 36).

Foto 35. Nahast rihmad jalatsitele

Foto 36. Marrs Makers nahast aksessuaarid

Innovaatilise näitena pakub Lõuna-Korea bränd Coat modulaarset disaini, kus ühele tallale saab kinnitada erinevaid pealseid. Rihmade abil vahetatavad pealsed varieeruvad mustritest ja narmastest kuni karusnahani. See lahendus pakub kandjale suurt mitmekülgust ning on pälvinud ka Red Dot disainiauhinna žürii tunnustuse oma ebakonventsionaalse esteetika eest³⁵ (foto 37).

Foto 37. Coat. Red Dot disainiauhinna võitja 2013

³⁵Coat 01BK/SB. (2013). Kasutatud 15.04.25, <https://www.red-dot.org/project/coat-01bksb-30653>

1.3 Kahe erineva jalatsitüübi kandjate eelistused praktikas ning esteetikas

Jalatsid on kandjat mõjutanud ja peegeldanud – nende materjal, seisukord, värv, disain ja bränd annavad infot inimese stiili, harjumuste ja väärtuste kohta. Näiteks kas jalats on nahast või tekstiilist? Kas see on kulunud või hoolitsetud?

Selles peatükis keskendun kahele levinud jalatsitüübile – vabaajajalatsitele ja kontsakingadele – ning nende kandjate eelistustele ja vajadustele. Kirjeldused põhinevad üldistatud tähelepanekutele ning aitavad mõista, millised praktilised ja füüsilised tegurid mõjutavad jalatsivalikut.

Kasutusel on mõiste “persoon”, mis tähistab tüüpilist kasutajat. Persoon on väljamõeldud tegelane, kes esindab suuremat kasutajagruppi. Seda kasutatakse disaini- ja turundusprotsessides, et paremini mõista sihtgrupi vajadusi, ootusi ja käitumist.³⁶

Vabaajajalatsite kandjale on tähtis mugavus. Need jalatsid sobivad igapäevaeluks, olles kergesti kombineeritavad ning vastupidavad.³⁷

Mugavus tuleneb kergest materjalist, pehmest tallast ja toetavast struktuurist, mis toetab aktiivset elustiili. Vabaajajalatsid sobivad inimestele, kes liiguvad palju ja soovivad samal ajal stiilsed välja näha. Sageli valmistatakse neid kvaliteetsetest materjalidest, nagu nahk või seemisnahk.

Vabaajajalatsid on mänginud olulist rolli ka kultuuriloos. Näiteks sõlmis Michael Jordan 1984. aastal Nike'iga lepingu, mille tulemusel sündis Air Jordan sari. Esimene mudel, Air Jordan 1, tuli turule 1985. aastal ja eristus oma musta-punase disainiga, mis rikkus NBA

³⁶Persoon. (i.a). Kasutatud 25.04.25, [https://digiriik.eesti.ee/tooriist/persoon#:~:text=Persoonade%20all%20m%C3%B5eldakse%20arhet%C3%BC%C3%BCpsed%20kasutajaid,\(nagu%20allpool%20olevas%20n%C3%A4ites\)](https://digiriik.eesti.ee/tooriist/persoon#:~:text=Persoonade%20all%20m%C3%B5eldakse%20arhet%C3%BC%C3%BCpsed%20kasutajaid,(nagu%20allpool%20olevas%20n%C3%A4ites))

³⁷Sayfa A. (2024, 26. April). *What are Casual Shoes, What are their Features?* Kasutatud 10.03.25, <https://www.derimarket.net/en/blog/what-are-casual-shoes-what-are-their-features#:~:text=Comfort%3A%20Comfort%20is%20one%20of,structure%20found%20in%20the%20products>

reegleid. Nike maksis teadlikult iga mängu eest määratud trahvi ning kasutas keeldu nutikalt turunduses, muutes jalatsid ikooniks³⁸ (foto 38).

Foto 38. Air Jordan 1

Vabaajajalatsite suur eelis on nende mitmekülgsus – neid leidub eri stiilides ja mudelites, sobides paljudele kandjatele. Vabaajajalatsid on jõudnud ka pidulikele sündmustele, näiteks kannavad pruutneitsid pulmapäeval personaliseeritud vabaajajalatsid. Samuti on klassikalised lakk-kingad ülikonna juures asendunud stiilsete vabaajajalatsitega nagu Adidas Stan Smith või Nike Air Force 1.

Tänu kvaliteetsetele materjalidele sobivad need ka aastaringseks kasutamiseks. Oluliseks märksõnaks on vastupidavus, et kohanduda igapäevaelu tempoga. Kindel tallastruktuur toetab jalgade tervist ja kaitseb ebatasase pinna eest.³⁹

³⁸Kozloeski, J. (2022, 8. May). The NBA Banned Air Jordans and Fined Michael Jordan \$5,000 for Every Game He Wore Them. Kasutatud 10.03.25, <https://www.sportscasting.com/news/nba-banned-air-jordans-fined-michael-jordan-5000-every-game-wore-them>

³⁹Sayfa A. (2024, 26. April). *What are Casual Shoes, What are their Features?* Kasutatud 10.03.25, <https://www.derimarket.net/en/blog/what-are-casual-shoes-what-are-their-features#:~:text=Comfort%3A%20Comfort%20is%20one%20of,structure%20found%20in%20the%20products>

Vabaajajalatsite populaarsust on kasvatanud nii mugavus kui ka koostööd kõrgmoe brändidega, näiteks Nike x Louis Vuitton Air Force One 1 mudel (foto 39). Nende levikule on kaasa aidanud ka kuulsused nagu Rihanna, Michael Jordan ja Kanye West.

Foto 39. Nike x Louis Vuitton Air Force 1

Kontsaga jalatsid ilmusid esimestkorda 10. sajandil Pärsias, et aidata ratsanikel jalga jaluses hoida. 16. sajandiks sümboliseerisid need rikkust ja võimu.⁴⁰ Euroopas muutusid kontsad 17. sajandil aristokraatia staatuse sümboliks – näiteks Louis XIV kandis kõrgeid punaseid kontsi ja kehtestas seaduse, mis lubas neid vaid aadlikel kanda. Need näitasid mehelikkust ja sõjalist võimekust⁴¹ (Foto 40).

⁴⁰Bass-Kraueger M. (i.a). The High-Life: A History of Men in Heels. Kasutatud 16.04.25, <https://artsandculture.google.com/story/the-high-life-a-history-of-men-in-heels/VAVBgMgwSKV5Kw?hl=en>

⁴¹Bass-Kraueger M. (i.a). The High-Life: A History of Men in Heels. Kasutatud 16.04.25, <https://artsandculture.google.com/story/the-high-life-a-history-of-men-in-heels/VAVBgMgwSKV5Kw?hl=en>

Foto 40. Louis XIV 1701. aastal

Kontsakingade kandja vajadused erinevad teistest – neile on oluline stiil ja elegants. Kontsad muudavad kehahoiakut ja lisavad pikkust, pakkudes kandjale enesekindlust ja võimalust isikupära täiendada. Kuigi mugavus võib jääda tagaplaanile, hinnatakse kontsade esteetilist atraktiivsust. Kontsakingade kandjaid peetakse sageli julgeteks ja tähelepanu armastavateks isiksusteks.

Kuulsad kontsade kandjad ajaloos on näiteks The Beatles, kes kandsid hispaania päritolu Kuuba kontsaga saapaid ja tegid need 1960-1970. aastatel väga populaarseks. Sooliste moepiiride murdmise poolest on David Bowie üks julgetest, kes kandis nii platvormikingi kui ka stilettosid. Tema alter-egod tõid lavale androgüünse moe.⁴²

⁴²Bass-Kraueger M. (i.a). The High-Life: A History of Men in Heels. Kasutatud 16.04.25, <https://artsandculture.google.com/story/the-high-life-a-history-of-men-in-heels/VAVBgMgwSKV5Kw?hl=en>

Mehed lõpetasid kontsade kandmise umbes 1730. aastal, et protesteerida nende feminiseerumise vastu.⁴³ 18. sajandi keskpaigast said kontsad lahutamatuks osaks naiste moes.⁴⁴

Tänapäeval kannavad kontsi sageli kontoritöötajad ja ärinaised, kuna need kuuluvad professionaalse riietuse juurde. Samuti eelistavad neid glamuurse elustiiliga ja avaliku elu tegelased. Kontsakingad on sageli moedisaini keskmes, mistõttu on need populaarsed ka moehuviliste seas. Lisaks valivad neid inimesed, kes soovivad oma pikkust või kehaproportsioone visuaalselt tasakaalustada.

Ühed tuntuimad ja ihaldusväärsemad kontsakingad on Christian Louboutini punase tallaga kontsad (foto 41). Legendaarne värv sündis juhuslikult, kui disaineri assistendi küünelakk Christianit inspireeris.⁴⁵ Nagu kuningas Louise XIV punased kingad, sümboliseerivad ka Louboutinid luksust ja staatust.

Foto 41. Christian Louboutin punase tallaga kontsad

Kahe jalanõutüübi kandjaid saab selgelt eristada ja nende valikud ning eelised tulenevad isiksusest ja elustiililt. Kinga kandja ei karda ilu nimel mugavusest loobuda, samas kui

⁴³Bass-Kraueger M. (i.a). The High-Life: A History of Men in Heels. Kasutatud 16.04.25, <https://artsandculture.google.com/story/the-high-life-a-history-of-men-in-heels/VAVBgMgwSKV5Kw?hl=en>

⁴⁴(samas). Kasutatud 16.04.25

⁴⁵Talwar S. (2017, 13. July). The Story Behind the King of Red Soles – Christian Louboutin. Kasutatud 16.04.25, <https://theluxurycloset.com/blog/2017/07/13/christian-louboutin-history/>

vabaajajalatsi kandja keskendub mugavusele ning mitmekülsusele. Inimese jalatsi valik peegeldab tema prioriteete ja elustiili. Jalatsid on praktilised ja vajalikud, aga need on ka suur osa meie võimalusest ennast väljendada.

2. PERSOONAD JA NENDE EELISTUSED

Muinasjuttudega üles kasvades õppisin juba väiksena, et jalatsites võib peituda ime ja võlu. Erinevatel karakteritel on erinevad jalanõud, mille värv, kaunistused ja materjal annavad palju teavet nende iseloomu kohta.

Selles peatükis kirjutan kahest persoonast ja neile esitatud küsimustiku vastustest, kus nad jagavad oma mõtteid ja kogemusi jalatsite praktilisuse, esteetika ning materjali eelistuste kohta.

2.1 Kotsakingade kandja

Sajandeid on kõrged kotsad ja platvormid olnud ilu ja staatuse sümboliks. Mõnikord on nende kandmine toonud kaasa mõnitamist. Tänapäeval on kõrged kotsad naiselikkuse tugev, kuid problemaatiline sümbol.⁴⁶

Persoon üks on kolmekümnendates naine, kes eelistab igapäevaselt kotsaga jalatseid. Tal on 13-15 paari jalatseid, mis näitab tema mitmekülgset ja hästi varustatud kollektsiooni. Ta investeerib teadlikult erinevateks sündmusteks sobivatesse jalanõudesse. Luksuslik ja elegantne on sõnad, millega Persoon üks kirjeldab oma jalatseid. Tema rafineeritud ja enesekindel stiil väljendub jalanõudes.

Uusi jalatsid ostes jälgib ta disaini, värvi, õmbluste kvaliteeti, voodri värvi ja mustrit ning sobivust garderoobiga. Sellest infost saab välja lugeda, et ta hindab kvaliteeti, esteetikat ja harmooniat nii üksikute jalanõude kui kogu riietuse koosluses. Ta peab oluliseks materjali ja eelistab tugevamaid, nagu nahk, mis pakub lisatoetust ning vastupidavust. Praktilisus ja vastupidavus on tema jaoks sama tähtsad kui ilu.

Persoon üks on ka ise proovinud oma jalatsite välimust muuta, lisades pärleid ja kivikesi või vahetades paelu. See viitab soovile oma stiili rõhutada ning teistest eristuda.

Küsimusele, milline jalatsite aksessuaar talle silma jääks, vastas ta, et toode peaks olema kettidega, pärlitega ja nahapitsiga. See peegeldab tema soovi silma paista ja eelistusi

⁴⁶ Persson H. (2015). *Shoe: Pleasure & Pain*. London: V&A Publishing.

kvaliteedi ning esteetika osas. Arvestades, et selliseid kaunistustehnikaid kasutavad sageli ka luksusbrandid, võib järeldada, et nende kasutamisega kaasneb teatud sorti eksklusiivne ning luksuslik aura, mida klient soovib edasi anda.

Usun, et Persoona üks kaunistustehnikad sobivad väga hästi kingale mõeldud kedri kaunistamiseks, kuna need tehnikad on toodet edevamaks ning silmapaistvamaks tegevad. Lisaks annavad need tehnikad edasi naiselikkust, julgust ning kindlameelsust, mis on märksõnad, mis tavaliselt kinga kandjatega samastub.

Kokkuvõtteks saan öelda, et Persoona üks vastab üsna täpselt kontsaga jalatsi kandja üldistele eeldustele ning soovidele ning tema vastustest sain piisava info selleks, et luua tema kasutajagrupile silmapaistvad ning esteetiliselt sobivad jalatsite aksessuaarid.

2.2 Vabaajajalatsite kandja

Vabaajajalatsid on ühed mugavamad jalatsid, mida kanda. Tänapäeval on need nii populaarseks ja moekaks muutunud, et sobivad ka ülikonna või kleidiga pidulikel üritustel. Vabaajajalanõude kandja eelistab praktilisust, mugavust ja funktsionaalsust. Kuigi nende valik võib peegeldada individuaalseid stiilieelistusi, on üldine eesmärk leida vastupidavaid ja mitmekülgsest sobivaid jalatseid igapäevaseks kasutamiseks. Eelistused viitavad tasakaalule praktilisuse ja välimuse vahel, mis on iseloomulik aktiivsele ja kaasaegsele eluviisile.

Persoonaks on 23-aastane neiu, kes tegeleb spordiga. Tal on üle viieteistkümne paari jalatsid, mis kajastab tema stiili ja mugavuse eelistuste mitmekesisust. Ta iseloomustab oma jalatseid sõnaga vastupidavus, mis rõhutab nende praktilisust ja pikaajalist kasutamist erinevates keskkondades.

Ostuotsuseid tehes lähtub klient disainist, hinnast, funktsionaalsusest, värvist, brändist, vastupidavusest ning sobivusest garderoobiga. Need valikud näitavad tema kriitilist ja kindlat otsustusvõimet ning soovi soetada just enda stiilile ja kriteeriumitele vastav toode. Võrreldes esimese kliendiga on vabaajajalatsite kandjal oluline ka bränd, mis arvatavasti kaasab teatud kvaliteedi või hoiaku ühiskondlikus elus.

Materjali eelistustest tal otsesid kriteeriume ega soove pole, ta lähtub jalatsi välimusest. Persoonaks ei ole ise oma jalanõude välimust muutnud ega neile midagi lisanud.

Brändilojaalsuse kohta vastas ta, et on olnud pikalt Nike brändile lojaalne, kuid on hakanud ka teisi brände soetama.

Küsimusele, milline jalatsite aksessuaar talle silma jääks, vastas ta, et aksessuaaril võiks olla tikandid, ketid, punutised ning makramee, pärlid ja nahapits. Sellest vastusest loen välja, et talle meeldib silmapaistev ning tekstuurne disain, milles on nii luksuslikku külge kui ka kodumaist harmooniat. Valikutest on näha, et klient on mitmekülgne, kuna valikutes on palju erinevaid tehnikaid ning need kõik annavad edasi omamoodi tunnetust.

Kokkuvõtteks saan öelda, et Persoona kaks samastub vabaaja jalanõude eelistajate üldistele vajadustele ning soovidele. Kasutaja eelistuste märksõnadeks võib kokkuvõtvalt öelda vastupidavus ning mitmekülgsus.

3. TOOTESARJA "EMBELLISHMENT" IDEE JA TEOSTUS

Selles peatükis annan ülevaate lõputöö raames loodud ja moodulitest koosnevast tootesarjast. Selgitan disainiprotsessi, jääkide kasutust, lõigete valikut ning põhjendan tehtud otsuseid ja tulemusi.

3.1 Tootesarja kontseptsioon

Tootesarja idee sündis isiklikust kogemusest. Olen üle kümne aasta tegelenud modellindusega, mis hõlmab sagedast reisimist. Reisimisel on kaasavõetavate asjade kogus piiratud ning tavaliselt eelistab inimene reisida mugavate jalatsitega, kuna see kaasab tavaliselt pikki jalutuskäike, seismist või kiiret liikumist. Oluline on vältida ebamugavust, valu ja jalgade väsimust. Mugavate jalatsitega saab keskenduda reisinaudingutele ja vältida tervisprobleeme. Reisin maksimaalselt kahe jalatsipaariga, kuid nende välimus ei pruugi alati sobida pidulike riietuste või kleitidega. Sellest probleemist tekkis idee lahenduseks.

Teadsin algusest peale, et tahan luua ühe lõikega jalatsitele lisatavat aksessuaari, mida saab kanda nii kingadel, vabaajajalatsitel kui ka saabastel. Soovin luua läbimõeldud ja maksimaalset tulemust andvat toodet, mis suunaks inimesi uute jalatsite ostmise asemel soetama minu loodud disaini, et oma olemasolevaid jalatseid mitmekülgselt kanda. Soovin muuta inimeste ostukäitumist, vähendada liigtarbimist ja sellega kaasnevat prügi.

Lõike kasutuselevõtu eesmärk oli optimeerida ressursside kasutust ja vältida liigset materjalikulu. Lõige sündis jalatsite õppeaines, kus valmistasin saapaid. Kasutasin olemasolevat lõiget, kohandades seda veidi – see säästis aega ja võimaldas kasutada juba toimivat disaini. Oluline oli, et lõige kataks paelad, mis on tavaliselt sportlikel ja tööstuslikel jalatsitel. Paelte peitmine muudab jalatsi välimust neutraalsemaks ja sobivamaks eri olukordadesse. Lõige on kohandatav ja paindlik – seda saab poolitada või lihtsate võtetega muuta, mis võimaldab kasutada ka väiksemaid materjalijääke. See vähendab ülejääke ja tõstab materjali väärindamist.

Lõputöö ideed arendades teadsin, et ei soovi lihtsalt uusi tooteid turule tuua ega oma nime kaubamärgiks muuta. Minu eesmärk on luua midagi kasulikku, mis aitaks vähendada probleemide ja ressursside tarbimist, mitte neid suurendada.

Tootesarja nimi tuleneb ingliskeelsest sõnast *embellishment*, mis tähendab ilu või detailide lisamist – nii otseses tähenduses, näiteks riidele kaunistuse lisamine, kui ka metafoorses tähenduses, näiteks jutule ilustatud detailide lisamine.⁴⁷ Valisin selle sõna, kuna mulle meeldib selle kõla ja tähendus, mis peegeldab minu loomingu eesmärki.

Kahe aksessuaari disain lähtus persooni esindajate eelistustest. Inspiratsiooni pakkus mulle looduse mustrid ja värvitoonid. Suureks mõjutajaks oli ka makramee ja selle tehnikad. Nööri põimimine viib mõtted aega, mil käsitöö kandis inimjõu ja looduse sügavamat väärtust.

Disain on modulaarne: aksessuaar koosneb kahest osast – suuremast põhielemendist ja väiksemast, mis kinnitub trukkidega. Väiksemat osa saab kanda ka eraldi. Selline ülesehitus pakub kandjale mitmekesiseid kasutusvõimalusi ja laiendab tootesarja arenduspotentsiaali.

Tootesarja tehnikad on välja kujunenud jääkmaterjalide kasutusest. Kõik kolm aksessuaari näitavad erinevaid viise, kuidas jääke väärindada. Väiksemaid nahatükke kasutasin dekoratiivselt, lisades värvi ja ruumilisust. See vähendab jäätmeid, suurendab materjali väärindamist ja toetab keskkonnasäästlikkust. Samal ajal on see kuluefektiivne, kuna jääkide kasutamine vähendab vajadust uute ressursside järele. Lisaks rikastab see disaini esteetiliselt, muutes iga toote unikaalseks. Selline lähenemine soodustab innovatsiooni ja praktilist jätkusuutlikkust tootmises.

⁴⁷ Cambridge University Press & Assessment. (2025). *Embellishment*. Kasutatud 28.04.25, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/embellishment>

3.2 Persoonad ja toodete kasutajad

Sihtrühmaks olen valinud naised, kuid ei välista, et minu tooteid võiksid kasutada ka mehed. Tooted on loodud inimestele, kellele on oluline väljendada oma stiili või isikupära ning kes soovivad riietusega silma paista.

Disainiprotsessis olen keskendunud kontsakingade ja vabaajajalatsite kandjatele, et luua neile esteetiliselt meeldiv ja funktsionaalne disain. Toode sobib nii suviste kingade ja vabaajajalatsite kui ka talviste saabaste peale. Lisaks koosneb toode moodulitest, mis võimaldab aksessuaari mitmekülgsemat kasutamist.

Disainiprotsessis uurisin kahe inimese kogemust, esitasin neile küsimustiku eelistuste, tarbimise ja käitumisharjumuste kohta. See aitas mul mõista sihtrühma vajadusi ja kujundada toode, mis vastaks nende ootustele. Toodete loomisel kasutasin persoonameetodit, kus valitud kliendid esindavad kindlat kasutajaprofiili, aidates kaardistada eelistatud jalatsitüübi kandjate vajadusi. Küsimustiku esitasin inimestele, keda tunnen ja tean, et nende esimeseks jalatsivalikuks on just see, mille esindajaks neid valisin. Küsimustikust saadud info andis väärtusliku ülevaate sihtrühma eelistatud kaunistustehnikatest, mis võimaldas mul luua toote, mis kõnetaks nii vastajaid kui ka laiemat kasutajagruppi.

Tootmisprotsessi lihtsustamiseks ja potentsiaalseks tootmiseks tulevikus koostasın tabeli (vt. tabel 1). Selle eesmärk on anda parem ülevaade tulevaste klientide eelistustest materjali, tehnika ja stiili osas. Selline kliendi soovide süsteemne kaardistamine annab üheselt mõistetava info. Lisaks on see ajatõhus, kliendid saavad isikupärase toote ja võimaluse olla osa disainiprotsessist.

"Embellishment" tootesarja tootmine

Merilin Kask

	DOMINANTVÄRV + AKSENTVÄRV	MINIMALISTLIK / EKSTRAVAGANTNE	MAALÄHEDANE	MODERNE	NEEDID & KETID	PÄRLID/NAHAPITS	PUNUTISED / MAKRAMEE	MAALING/TIKAND	LISAKRITEERIUMID
Klient 1	must + hall/vaig	ekstra.		✓	✓		värv		lakkevahk / mustriega nägu
Klient 2	sinine	ekstra		✓		päril.	punutis		kahilisust mängulisest
Klient 3	roheline pruun	min.	✓				✓		huvitatut pinda

Lisa:

Klient 1 - sõnades, * tähelepäanne ~ lühis 21/03/25

Klient 2 - sportlik, lihtne, * mitmekülgne 24/03/25

Tööde kolm - makramee; maalähedus.

Märts 2025

Tabel 1. Kliendi soovide kaardistamine

3.3 Materjal ja teostus

Juba alguses oli selge, et tahan oma toodetega vääridada materjali ja panustada keskkonna ning inimkonna paremasse tulevikku. Usun, et disainerina on minu kohustus kasutada loovust jääkmaterjali taaskasutamiseks ja luua sellest midagi kasulikku.

Tootesarja valmistamiseks kasutan peamiselt tööstustest saadud jääkmaterjali. Nahatööstusest sain Samelini tehase jääke ja kooli projektidest ülejäänud väiksemaid nahatükke. Samelin andis mulle ka metallist furnituuri, mis neil tootmise käigus üle jäi (foto 42). Kasutasin Haine tehase tekstiilijääke, milleks olid paelad (foto 43). Lisaks kasutasin varasematest projektidest järele jäänud materjale, mida võiks nimetada käsitööjäägiks — mulinee, ehte valmistamisest üle jäänud pärlid ja helmed ning kooliprojektidest kasutamata jäänud ketid.

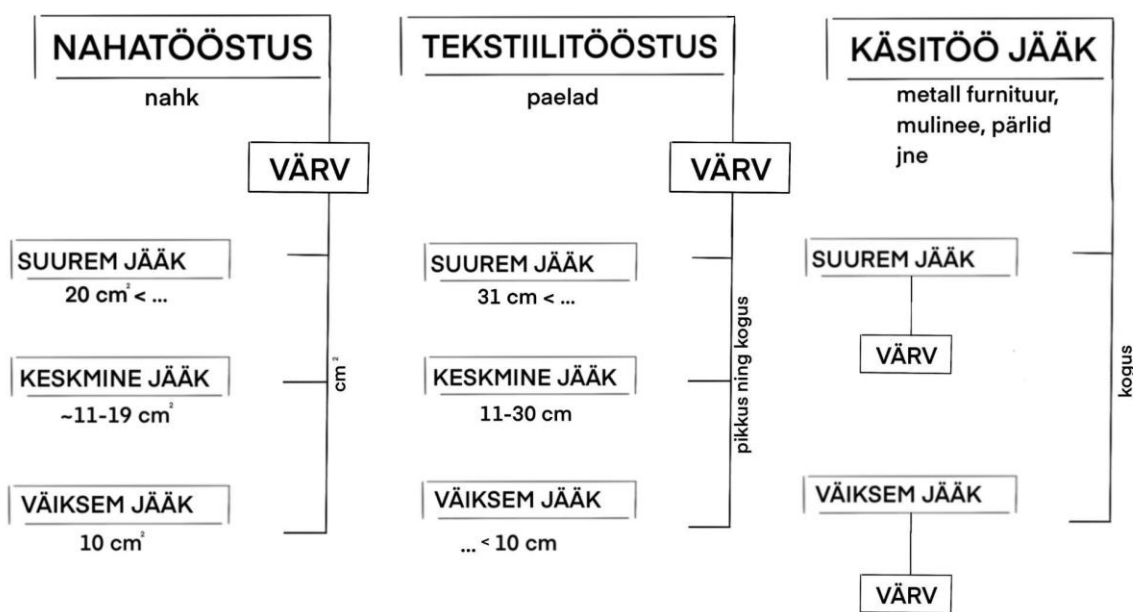
Foto 42. Metall furnituur Samelinist

Foto 43. Haine tehase paelte jääk

Jääke analüüsides otsustasin disainiprotsessi selgemaks kaardistamiseks grupeerida need suuruste, värvi ja liikide järgi. Selleks tegin tabeli ja süsteemi, kus jäägid ära jagasin. Materjalid on saadud asukoha järgi jaotatud kolme gruppi – nahatööstus, tekstiilitööstus ja käsitööjääk. Need grupid on liigitatud jäägi värvi, suuruse või koguse järgi. Näiteks on nahatööstuse jäägid jaotatud värvide järgi ja omakorda kolme suurusega alagruppi – suur, keskmine ja väike jääk. Alagruppide mõõdud tulenevad mõõtmiseks loodud lõike järgi. Selline süsteemne jäägi liigitamine aitab mul paremini mõista, milliste värvitoonide ja tekstuuridega disaini on mul võimalik kliendile pakkuda. Tekstiilijäägi olen samuti värvi

järgi lahterdanud ja seejärel nõõride pikkuste ning koguste järgi kolme suurusesse jaganud. Nagu naha puhul, võimaldab selline jäägi jaotamine ära jagada põime ja makramee tehnikate kasutamise võimalused. Käsitööjäägi jagasin koguse järgi kaheks ja sealt omakorda värvigamma järgi. Erinevalt tööstusjääkidest olen käsitööjääki lahterdanud erinevalt, kuna seal on erinevaid materjale. Selline süsteem aitab jääkmaterjale lihtsamalt kaardistada ja annab selge ülevaate kogustest ning võimalustest, lihtsustades ja kiirendades disainiprotsessi (vt tabel 2).

Tabel 2. Jääkmaterjali kaardistamine

ÜRO tööstusliku arengu organisatsiooni raporti järgi võib nahatööstuse lõikamisest tekkida 25-60% jääk ning mõnel juhul kasutatakse ainult 40% nahast.⁴⁸ Selline kvaliteetse materjali kasutamata kogus on üks põhjustest, miks soovin jääkmaterjali kasutada.

Soov kasutada Samelini jääke kasvas pärast tehase ringkäiku. Samelin jagas tudengitele jääke ja julgustas tulevikuski kasutama. Jääkidest moodustavad suure osa naha servad, mis ei ole nii kvaliteetsed ja tugevad kui naha keskmine osa. Samuti leidub jääkides

⁴⁸ Centre Technique Cuir Chaussure Maroquinerie. (2000). Wastes generated in the leather products industry. Kasutatud 27.04.25, https://leatherpanel.org/sites/default/files/publications-attachments/leather_waste_recycling1.pdf

materjali, mis ei ole õiges värvitoonis või millel esineb arme või defekte. Lisaks satuvad jäägikasti tükid, mille lõikamisel või õmblemisel on tehtud vigu (foto 44). Oma kvaliteedi säilitamiseks on Samelin sellistes otsustes kriitiline, mis on mõisteta, kui soovitakse tagada klientidele parim kvaliteet. Samas jääb üle suur kogus materjali, mis lõpetab prügimäel, kui keegi seda ei kasuta.

Foto 44. Erinevad defektiga nahajäägid

Haine tehase nõõri jääkide juurde jõudsin samuti läbi koolitunni ja teadsin kohe, et selline suur kogus müügiks mittesobivat, kuid kvaliteetset nõõri tuleb paremini ära kasutada kui lihtsalt prügikasti visata. Õnneks leidub tehastes inimesi, kes peavad oluliseks materjalide taaskasutust, mistõttu kogutakse jäägid kokku ja pakutakse tasuta huvilistele. Paelte jäägikasti jõuavad paelad, mis pole õige pikkusega või millel on väikesed vead, nagu lahtine niit või hargnev ots.

Teostusprotsessi esimene samm oli olemasoleva jäägi analüüsimine ja sorteerimine suuruse ning värvi järgi, et saada selge ülevaade, millise materjaliga töötada saan. Nahajääke sorteerides lõin erinevad grupid, mis võimaldasid mul kombineerida sobivaid värvitoone ja suurusi. Valisin kolm materjaligruppi ja hakkasin looma neist inspireeritud kavandeid (foto 45).

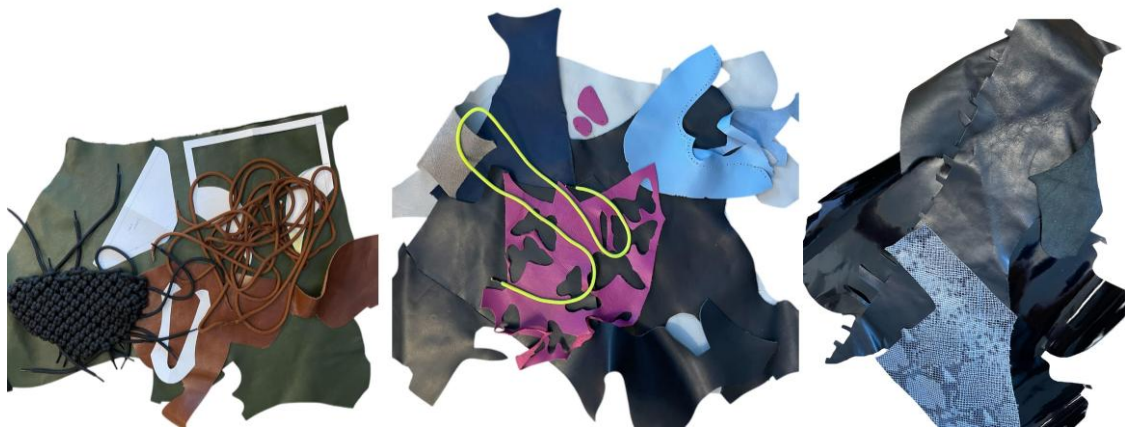

Foto 45. Valituks osutunud materjalide grupid

Lähtusin kahe jalatsitüübi kandja eelistustest ja praktilistest vajadustest. Küsimustiku tulemuste analüüsimisel selgus, et minu eeldused disaini osas ühildusid persoona esindajate valikutega, mis kiirendas minu tööprotsessi. Kolmanda aksessuaari disain sündis soovist katsetada erinevaid võimalusi toote lõike muutmiseks, mis avardab võimalusi jääkide mitmekülgsuseks kasutamiseks. Samal ajal otsisin võimalusi harmoonilise ja tasakaaluka tulemuse saavutamiseks.

Nööri kasutamisel seadsin eesmärgiks rakendada erinevaid punumis- ja makrameetehnikaid, et suurendada jäägi taaskasutuse võimalusi ja rikastada oma disaini. Tehnikaid katsetades tegin mitu prototüüpi, et aru saada materjali kogusest ja näha visuaalset tulemust ning punutiste efekti (foto 46). Üheks valikuks osutus Hiina kroonpõime, ingliskeeles *Chinese crown knot*, kuna punumise käigus tekkivad dekoratiivsed sõlmed moodustavad efektse pinna. Lisaks sain selle tehnika puhul ära kasutada suuremat kogust paela. Sama tehnikat kasutasin ka aksessuaaride nõörist nuppude tegemisel, mis on olulised silikoonist tallakummi kinnitamiseks. Seda tehnikat kasutatakse näiteks taimehoidjate, võtmehoidjate või muude kaunistuste tegemiseks. Teine punumistehnika, mida kasutasin, oli pinnaline paela punumine ja spiraalide tegemine, mis lisas tootele mängulisust. Kolmandaks valikuks jäi minimalistlik paelakasutus, kus kasutasin paela metallist furnituuri dekoratiivseks kinnitamiseks.

Foto 46. Erinevate makramee tehnikate katsetused

Suureks murekohaks disainiprotsessis sai tallaalne kinnitus. Selle olemasolu oli vajalik, kuna vastasel juhul oleks aksessuaar jalatsi peal lahtine ja ei püsiks paigal. Lahenduse leidsin laste kombekatele mõeldud silikoonist tallakummidest, mis on paremast materjalist ja ilmastikukindlamad kui tavaline kummipael. Kummipaela miinuseks on kiire kulumine ja vajadus õmmelda see aksessuaari külge, mis muudaks disainiprotsessi pikemaks ja keerukamaks. Silikoonist tallakummide väljavahetamine ja demonteerimine on lihtsam ning efektiivsem. Tallakummid kinnitatakse aksessuaaridele nööriest tehtud nuppude abil, mis asetsevad nii, et kulumise korral on neid lihtne vahetada. Nuppude parima asukoha leidmine oli keeruline, kuna oluline oli leida kõikidele jalatsitele sobiv koht, mis võimaldaks kliendil ühte aksessuaari kanda kõikidel jalatsitüüpidel. See tähendas mitmeid katsetusi ja testimisi, et leida parim lahendus. Oluline oli ka kliendi mugavus. Lõpuks leidsin parima lahenduste, kus kõikidel jalatsitel jääb pealne mugavalt ja kindlalt püsima. Kotsakingadel peab kasutama silikoonist tallakummi kõige väiksemat kinnitusauku, et toode püsiks kingal ilus. Nööriest nupud annavad tootele unikaalse ja iseloomuliku elemendi.

Kinnitusvahenditena otsustasin kasutada metallist trukke, mis pakuvad kindlat ja mugavat kasutusviisi. Trukid võimaldasid mul luua moodultoote, mis annab kliendile võimaluse toodet mitmel viisil kanda ja stiliseerida.

Lõpptulemuseks on kolm toodet, mis on loodud ühe lõike põhjal, et näidata erinevaid jääkmaterjali kasutamise võimalusi ja rikastada disaini.

Kotsakinga kandjale disainitud kedrid said tootenimeks Blacky (foto 47). Selle disaini puhul keskendusin kliendi soovidele ja vajadustele. Kuna Persoon üks on kontsa kandja ja eelistab silmapaistvust, sai loodud aksessuaar, mille põhimaterjaliks on lakknahk, mis oma läikiva pinnaga annab edasi jõulisust ja edevust. Otsustasin lakknaha osa ehk põhilõike jätta tervikuna, kuna saadud jääk oli piisavalt suur ja võimaldas seda teha. Erilisema pinnakattega

nahkasid leiab jääkide hulgast vähem, ja neid kasutasin disainile erilisema aktsenti lisamiseks. Esimese disaini puhul kasutasin ussimustriga nahka, kuna sellist nahka kasutatakse tihti luksuslike brändide poolt ja seda eksklusiivset kuma soovib ka Persoona üks peegeldada.

Detailideks on Samelini tehasest saadud metallfurnituurid, mis on tootmisest üle jäänud, ja kett, mis pärineb minu varasemast kooliprojektist. Furnituur on Haine tehase paelaga naha külge dekoratiivselt põimitud, pakkudes tekstuerset vaheldust. Selline paela kasutus võimaldas mul väiksemaid nõõrijuppe ära kasutada.

Väikesed nahast moodulid valmistasin jääkidest, mis olid juba jalatsipealse lõikega ja Samelini tehtud mustriaga. Soovisin säilitada nende kuju ja leidsin, et väikese mooduli peal suudan seda parimal moel teha. Kinnituseks mõeldud rihtm ja kedride tagumised küljed on valmistatud mustast kroomnahast, mis on samuti jäägina saadud.

Toode koosneb kahest moodulist, mida on võimalik kanda nii tervikuna kui ka eraldi. Sellise lahendusega annan kandjale võimaluse neid soovide kohaselt stiliseerida.

Foto: 47. Kontsa kedri Blacky

Vabaajajalatsi kandjale disainitud kedrid, tootenimena Funky, puhul sain inspiratsiooni Persoona kaks soovidest ja eelistustest ning loodusest (foto 48). Selle kujunduse puhul soovisin olla mängulisem ja luua mitmekülgsem tervik, mis oleks julge ja silmapaistev. Põhilõikena kasutasin sinakashalli kroomnahka, mida sain kombineerida siniste toonidega.

Nöör, mida kedri puhul kasutasin, on ergas kollane ja paistab siniste nahkade peal efektselt välja, andes edasi mängulisust ja põnevat tekstuuri. Lisaks olen kasutanud pisemaid nahajääke pinna dekoreerimiseks, et näidata erinevat jäägikasutust ja vähendada toodete valmimisel ülejäägi hulka. Pisemate tükkide kasutamine loob tootele põneva ja kihilise detaili, mis võimaldab toodet erinevate värvikombinatsioonidega täiendada.

Olen kasutanud ka klaashelmeid, et tuua sinistesse toonidesse veidi soojemat tunnetust. Helmeste õmblemisel tekkinud pinnad on inspireeritud korallidest, lisades disainile peene ja detailse viimistluse ning rikastades üldist kompositsiooni.

Väiksema mooduli puhul otsustasin kasutada dekoratiivse pinnakattega sinist mustri nahka, et lisada tervikule viimane lihv. Moodulid valmistasin nii, et nahkade kasutus vahelduks ja komplektil tekiks veidi kiiksuga mulje. Sellise nahakasutuse puhul soovin näidata, et aksessuaari paar ei pea alati värvide ja materjali poolest ühtima, kuna jääkide puhul ei pruugi soovitud materjali piisavalt olla. Nii on võimalik olemasolevaga luua ühine tervik.

Foto 48. Vabaajajalatsi kedri Funky

Kolmanda disaini, nimega Twisty, tegin eesmärgiga näidata tootesarja mitmekesisust ja disainiprotsessi võimalikke lahendusi, mis võimaldavad erinevaid jääke rakendada ja sellest ühist tervikut luua (foto 49). Disain sündis sooviga näidata makramee tehnikas loodud suurema pinna ärakasutamist dekoratiivses võtmes. Selline lahendus võimaldab kasutada rohkem nöörijääki.

Naha põhilõiget on muudetud selliselt, et oleks võimalik kasutada nahka, mille pinnal olevad defektid saab disainist välja jätta. Selline lahendus suurendab materjali kasutust ja aitab vältida mitte sobivaid kohti. Lisaks on selle kedri lõike muudatusel võimaldatud kasutada erinevat nahajääki, et sellega tootele värvi lisada või väiksemat jääki kasutada.

Väiksem moodul on loodud nii, nagu kontsadele mõeldud kedride puhulgi, et jäägi originaalne jalatsipealse kuju säiliks (foto 50). Tulemuseks on silmapaistva pinnakattega aksessuaar.

Foto 49. Kolmas aksessuaar Twisty

Foto 50. Jäägi kasutamine aksessuaari disainis

3.4 Tulemus ja analüüs

Praktilise tööna valmis kolm ühe lõikega, kuid erineva kaunistuse ja värvidega aksessuaari. Kõik kolm disaini sobivad kontsadele, vabaajajalatsitele ja saabastele. Tooted on loodud modulaarsena, mis tähendab, et ühte toodet on võimalik kanda kolmel erineval viisil. Aksessuaare kinnitavad metallist trukid. Toode koosneb kolmest osast – suurem põhiosa, väiksem lisand ja kinnituseks vajalik rihm. Kõik kolm osa on kantavad koos, lisaks on võimalik põhiosa ja väiksemat osa kanda eraldi. Kolmel tootel kasutasin erinevaid tehnikaid.

Kontsakinga kliendi soovide põhjal valmis mustast lakknahast põhiosaga aksessuaar, mida kaunistavad Samelini tehasest saadud metallist rõnga kujulised furnituurid (foto 51). Need on kinnitatud Haine tehasest saadud paelaga, millel on sisse põimitud helkurriba. Lisaks on nõöride abil kinnitatud kett, mis annab kliendile soovitud efektse mulje. Omapära lisamiseks on aksessuaaril kasutatud hallikat ussimustriga nahka. Tallakummi kinnituseks on mustad nõörist nupud. Aksessuaari väiksem lisaosa koosneb mustast kroomnahast ja lakknahast. Lakknaha osa on Samelini tehasest saadud originaallõike ja dekoratsiooniga, et säilitada materjali esialgse kasutuse omapära. Kinnitamiseks vajalik rihm on mustast kroomnahast.

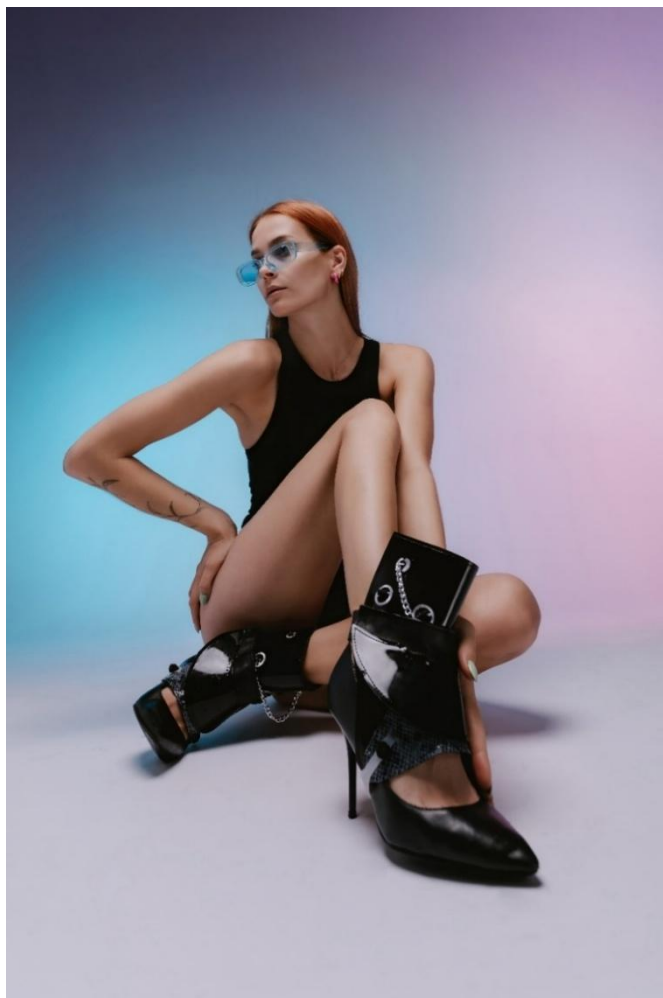

Foto 51. Blacky imago foto. Foto: Marleen Kovalik

Vabaajajalatsi kandja eelistuste põhjal sündis aksessuaar, mille põhiosa on hallikas-sinakat värvi (foto 52). Seda kaunistavad kollase neonpaelaga põimed, millest teostasid ka tallakummi kinnituseks olulised nõõrist nupud. Lisaks täiendavad aksessuaari hõbedased, hele- ja tumesinised ovaalsed väiksemad nahatükid, mis on roosa mulineega põhilõikele kinnitatud. Tulemusena tekib kihiline pind. Neid ümbritsevad kolme värvi helmed, mis erinevate tehnikatega lisavad tootele mängulisust. Trukkidega kinnitatav väike lisaosa on paari puhul erinev. Kasutuses on tumesinine kroomnahk ja täpilise mustriga elektrisinine nahk, nende materjalide kasutus on vastupidine kummagi lisaosa puhul. Selline materjalide vahelduv kasutus lisab tootele mängulisust ja suurendab jääkide kasutust. Rihm on tumesinisest kroomnahast.

Foto 52. Funky imago foto. Foto: Marleen Kovalik

Kolmas aksessuaar on valmistatud eelnevatest veidi erinevalt – selle põhiosa löige on muudetud ja osadeks võetud (foto 53). Põhiliseks muudatused on põhilõike ülemise osa lõikamine selliselt, et tulemuseks oleks justkui nahast raam. Raami kasutades oli võimalik nõõrijääki makramee tehnikaga punuda efektseks pinnaks. Selline muudatus lõikes aitab kasutada nahajääki, millel esineb auk või defekt. Põhiosa löike muutmiseks sai kolmandale tootepaarile lisada ka uut värvi nahka. Toote põhiosa koosneb militaar-rohelisest ja roostekarva pruunist nahast ning sarnase pruuni tooniga nõõrist. Kõikide aksessuaaride tallakummi nupud on teostatud sama põimetehnika, mida kasutasin kolmanda toote võrgu tegemisel. Väiksem lisa on valmistatud samast militaar-rohelisest kroomnahast, aga efektina kasutasin ka pruunikat krokodillimustriga nahka, mis on Samelini originaallõikenäide minu

kätte jõudnud. Säilitasin lõike kuju, et anda edasi materjali algset eesmärki ja sellega toodet rikastada. Kinnitamiseks vajalik rihm on samuti rohelisest nahast.

Foto 53. Twisty imago foto. Foto: Marleen Kovalik

Toodet saab kanda hooajaliselt, kuna nahk, millest toode tehtud, on mõeldud jalatsite valmistamiseks ja töödeldud ilmastikukindlaks. Soovituslik on kanda toodet kuivades ja puhastes tingimustes, mis vähendab kulumise ja määrdumise riske ning pikendab toote eluiga. Aksessuaarid ei vaja keerukat hooldust, määrdumise korral saab naha puhastada märja lapiga ja nõõri puhul aitab samuti vesi.

Kuna toode koosneb erinevatest moodulitest, on seda lihtne lahti võtta ja see ei vaja hoiustamisel palju ruumi.

Kedrid on õmmeldud nii, et kui mõni detail kannatada saab või vajab vahetust, on võimalik toode lihtsasti lahti harutada ja vahetust vajav osa välja vahetada. Selline disainiprotsess võimaldab materjali paremini väärindada. See annab disainerile võimaluse oma toote eest paremini hoolt kanda, suurendades jääkmaterjali potentsiaali ja luues tugevama sideme klientidega. Klientidel on võimalus soetada toode, mille eluiga saab pikendada, tagades kestlikuma ning vastutustundlikuma tootmise ja tarbimise.

Rakendades erinevaid tehnikaid aksessuaaride valmistamisel, olen suutnud suure osa jääkmaterjali muuta eesmärgipärasteks ja praktilisteks toodeteks. Tööprotsessi käigus jäi tuleviku projektide tarbeks märkimisväärne hulk materjali, mida saan efektiivselt kasutada. Tootesarja loomise käigus tekkinud jääk on minimaalne ja selline tulemus oli üheks oluliseks eesmärgiks lõputööd alustades (foto 54). Tunnen, et olen selle edukalt ellu viinud.

Foto 54. Peopesa suurune jääk

Edasise uurimise käigus oleks võimalik põhjalikumalt uurida toodete istuvust ja välja töötada lisalahendusi selle täiustamiseks. Uute toodete tegemisel sooviksin välja töötada efektiivsemaid ääreviimistluse lahendusi.

KOKKUVÕTE

Lõputöö koosneb kolmest suuremast peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate jalatsitele mõeldud aksessuaaridest läbi aja, nende praktilistest ja esteetilisest funktsioonidest ning kandjatest. Selline ajalooline ülevaade andis palju infot erinevate jalatsi aksessuaaride materjalidest ja tegumoest, lihtsustades ja suunates minu disainiprotsessi. Esimeses peatükis seletan lahti ka kahe erineva jalatsitüübi kandja eelistused ja elustiili. Kahe kasutajagrupi lahti seletamine aitab mõista jalatsivalikute põhjuseid. Teises peatükis uurin küsimustiku abil kahe kliendi jalatsitega seotud eelistusi. Uurin nende elustiili, harjumusi ja stilistikaga seotud küsimusi. Kumbki on ühe jalatsitüübi eelistaja ning seega selle kasutajagrupi esindaja. See peatükk seadis nurgakivi minu disainiprotsessile, suunates seda kliendi soovide kohaselt. Oluliseks pean selles peatükis kaunistustehnika eelistusi, mis aitasid mind toodete valmistamisel. Kolmandas peatükis kirjeldan disainiprotsessi, mille eesmärk on luua jalatsite aksessuaarid, mis võimaldaksid olemasolevate jalatsite välimust muuta. Selles peatükis koondub kõik eelnev õpitu ja uuritav info üheks tervikuks, mille tulemuseks on läbimõeldud, klientide soove ja jääkmaterjali väärindav ning selle keerukusi arvestav disain.

Lõputöös rakendan erinevaid uurimismeetodeid, millest esimene on intervjuu. Selle abil selgitasin välja persoonade eelistused ja harjumused ning võtsin need aluseks toodete disainimisel. Tootesarja loomisel tahtsin lahendada kaks peamist probleemi. Esiteks luua toode, mis võimaldaks olemasolevaid jalatseid erinevates situatsioonides kanda. Teiseks väärindada erinevat tüüpi materjalide jääke.

Lõputöös keskendusin kahele erinevale jalatsitüübile – kontsakingadele ja vabaajajalatsitele. Praktilise tööna valmistasin aksessuaarid, mis vastavad kahe kliendi soovidele ja eelistustele. Lisaks valmistasin ka kolmanda paari, mille eesmärk oli näidata tootesarja mitmekülsust ja erinevate tehnikate kasutamist, et disainiprotsessis arvesse võtta erinevat jääki ja seda rakendada. Keskendusin modulaarsusele, et suurendada toote mitmekülsust. Tootesarja eesmärk sai täidetud, kuna tulemuseks on persoonade soovidest tulenevad aksessuaarid, mis vastavad kasutajagrupi eelistustele.

Valminud aksessuaaride tootesari annab kasutajale võimaluse kanda olemasolevaid jalatseid erineva riietumisstiiliga. Sellest tulenevalt on kliendil võimalik kanda samu jalatseid erinevates olukordades – näiteks saapad pidulikul koosviibimisel. Sellega suureneb jalatsite kandmise mitmekülgsus. Aksessuaaride eesmärk on mõjutada kliendi tarbimisharjumusi, suunates teda omama vähem jalatseid. Modulaardisaini eesmärk täitus, kuna tulemuseks on kolm erineva kandmisvõimalusega toodet. Omades mitut aksessuaari suureneb kandmisvõimalus veelgi, kuna erinevate kaunistustehnikatega aksessuaaride osad on kombineeritavad. Selline mitmekülgne disain annab palju värvivõimalusi ja suurendab valikuid.

Jalatsite aksessuaaride tootesari on loodud jääkmaterjale väärindades. Töö disainiprotsessi keskmes oli jääkmaterjal ja kõikvõimalike suurustega jääkide kasutamine. Lisaks soovisin erinevaid materjale kombineerida, et luua ühtne tervik. Töin töös välja erinevatelt tööstustelt saadud jäägid ja nende kasutamise võimalikkusest, olenemata nende suurusest. Jääkmaterjali kasutamisega kaasnev piiratud disainimine oli tegelikkuses inspireeriv ja võimaldas tootmisprotsessi lahti mõtestada. Selle tulemusel töötasin välja lõiked, mis võimaldavad kasutada erisuguseid jääke, täites eesmärgi kasutada maksimaalselt jääkmaterjali.

Praktilise tööna valmis kolm modulaarselt kantavat aksessuaari, mida saab kanda kolmel erineval viisil. Iga toode koosneb kolmest osast – suurem põhiosa, väiksem lisand ja kinnituseks oluline rihm. Kontsakinga kliendi soovide põhjal valminud aksessuaar on mustast lakknahast, kaunistatud metallist rõngaste ja helkurribaga paeltega. Efektina on kasutatud ka ussimustriga nahka. Lisaosa on mustast kroom- ja lakknahast, kinnituseks on must kroomnahast rihm. Lisaks on nõöride abil kinnitatud ka kett. Vabaajajalatsi kandja eelistuste põhjal sündinud aksessuaar on hallikas-sinine, kaunistatud kollase neeonpaela põimete, ovaalsete nahatükkide ja värviliste tikitud helmestega. Lisaosa on tumesinisest ja elektrisinisest nahast vahelduv kombo, kinnituseks tumesinine rihm. Kolmas aksessuaar on militaar-roheline ja roostekarva pruun. Põhiosaks on nahast raam, mille sees on makramee tehnikas punutud pind. Lisaosa on militaar-rohelisest ja pruunist krokodillimustriga nahast,

kinnituseks on roheline rihm. Kõikide aksessuaaride tallakummi nupud on teostatud sama põimetehnikaga.

Võib öelda, et minu eesmärk uurida jalatsi aksessuaaride loomisega kaasnevaid kaalutlusi sai põhjaliku ja selge tulemuse. Kokkuvõtteks on kolm hästi töötavat jalatsite aksessuaari, mis täidavad oma eesmärgi. Väljatöötatud lõige ja mooduldisain annab kasutajatele mitmekülgsema võimaluse neid vastavalt jalatsitüübile ning vajadusele kanda. Valminud lõputöö annab väärtuslikku teavet jääkmaterjali kasutamise võimalusest ja kasutuselevõtu olulistest etappidest. Lisaks pakub lõputöö olulist infot jalatsite aksessuaaride arendamiseks kasutaja vajadustest lähtuvalt, aidates ümberkujundada tarbimisharjumusi ja pakkudes lahendusi süsteemseks jääke vääringdavaks väiketootmiseks.

SUMMARY

This thesis emerged from a practical need, shaped by firsthand experience in the modelling industry and frequent travel. The goal was to provide a detailed overview of shoe accessories through history, focusing on their practical and aesthetic functions. At the same time, the project aimed to develop shoe accessories that could easily transform the appearance of existing footwear, offering users more flexibility in styling their shoes across different occasions. This enhances the versatility of existing shoes and encourages changes in consumer habits.

A key aspect of the work was the development of modular shoe accessories, allowing users to adapt their footwear to various styles and needs. The product line was developed using an upcycling method, repurposing residual materials and making use of scraps of all shapes and sizes. Rather than seeing these material constraints as limitations, they became a source of inspiration — leading to a carefully thought-out design process that maximized the potential of diverse leftover materials from various industries.

The thesis focused on two types of shoes – high heels and casual shoes. The design process was guided by insights gathered from questionnaires completed by two clients, providing a clear understanding of their preferences and expectations for each shoe type. The resulting accessories were tailored to meet their specific needs. Additionally, a third design was developed to demonstrate the adaptability of the product line, incorporating different techniques and materials while showcasing the possibilities of working with various scraps.

Ultimately, the research successfully examined the key considerations involved in designing shoe accessories, leading to the creation of three functional and well integrated designs. These modular accessories allow for greater customization and versatility, ensuring they complement different footwear styles. This thesis provides valuable insights into the potential of residual materials, outlining essential steps for their implementation. In addition to its technical contributions, the work also highlights how sustainable design and fashion innovation can shape new consumer behaviours.

KASUTATUD KIRJANDUS

All That's Interesting. (2012, 8. September). History's Most Fascinating Footwear.

Kasutatud 07.02.25, <https://allthatsinteresting.com/historys-fascinating-footwear/2>

Andy, C. (2023, 20. September). What Are Hiking Gaiters and Do You Need Them?

Kasutatud 29.01.25, https://www.curated.com/journal/742000/what-are-hiking-gaiters-and-do-you-need-them?srltid=AfmBOopv1TIdKsetfleXD7NPf19f8Ea_L-SsafpjJWRzLUY3hb4wQ0sK

Arason, J. T. (2021). Lõika kand maha- jalga peab mahtuma. Imeline Ajalugu,

01.juuni.2021. Kasutatud 20.02.25, <https://www.imelineajalugu.ee/loika-kand-maha-jalga-peab-mahtuma/>

Bass-Kraueger, M. (i.a). The High-Life: A History of Men in Heels. Kasutatud 16.04.25,

<https://artsandculture.google.com/story/the-high-life-a-history-of-men-in-heels/VAVBgMgwSKV5Kw?hl=en>

Blane, D. (2024, 31. January). What Are Spats? Footwear History & Fashion Trends.

Kasutatud 09.02.25, <https://scotlandkiltcollection.com/what-are-spats/>

Bossan, M. J. (2007). The Art of the Shoe. Kent: Grange Books.

Cambridge University Press & Assessment. (2025). Embellishment. Kasutatud 28.04.25,

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/embellishment>

Centre Technique Cuir Chaussure Maroquinerie. (2000). Wastes generated in the leather products industry. Kasutatud 27.04.25,

https://leatherpanel.org/sites/default/files/publications-attachments/leather_waste_recycling1.pdf

Chopine. (i.a). Kasutatud 04.02.25, <https://en.wikipedia.org/wiki/Chopine>

Coat 01BK/SB. (2013). Kasutatud 15.04.25, <https://www.red-dot.org/project/coat-01bksb-30653>

History of Patten Shoes. (i.a). Kasutatud 20.01.25, <http://www.shoeshistoryfacts.com/high-heeled-shoe-history/historyof-patten-shoes/>

Koda, H. (2002). The Chopine. Kasutatud 28.01.25, https://www.metmuseum.org/toah/hd/chop/hd_chop.htm

Kozloeski, J. (2022, 8. May). The NBA Banned Air Jordans and Fined Michael Jordan \$5,000 for Every Game He Wore Them. Kasutatud 10.03.25, <https://www.sportscasting.com/news/nba-banned-air-jordans-fined-michael-jordan-5000-every-game-wore-them/>

Kwoh, J. (2023, 18. December). Unraveling the Secrets: The Intriguing History of Shoe buckles. Kasutatud 14.04.25, <https://baiqueaccessories.com/blog/unraveling-the-secrets-the-intriguing-history-of-shoe-buckles/>

Marshall, L. (2022, 27. July). A Quick and Dirty History of Gaiters. Kasutatud 28.01.25, <https://stories.kahtoola.com/a-quick-and-dirty-history-of-gaiters/>

Milsom, K., Head, C. (2024, 17. December). Best cycling overshoes 2025 reviewed: Waterproof protection for your feet. Cyclist. Kasutatud 20.01.25, <https://www.cyclist.co.uk/buying-guides/best-cycling-overshoes>

Mudwalkers (2023, 10. September). The Origin of Galoshes: A Dive into History. Medium. Kasutatud 27.01.25, <https://medium.com/@mudwalkers/the-origin-of-galoshes-a-dive-into-history-35245d87c397>

National Trust Collections. (i.a). Lady's shoes. Kasutatud 06.02.25,
<https://www.nationaltrustcollections.org.uk/object/1140249#:~:text=During%20the%2017th%20century%2C%20men,the%20heel%20of%20the%20shoe>

Persoon. (i.a). Kasutatud 25.04.25,
[https://digiriik.eesti.ee/tooriist/persoon#:~:text=Persoonade%20all%20m%C3%B5eldakse%20arhet%C3%BC%C3%BCpsed%20kasutajaid,\(nagu%20allpool%20olevas%20n%C3%A4ites\)](https://digiriik.eesti.ee/tooriist/persoon#:~:text=Persoonade%20all%20m%C3%B5eldakse%20arhet%C3%BC%C3%BCpsed%20kasutajaid,(nagu%20allpool%20olevas%20n%C3%A4ites))

Persson, H. (2015). Shoe: Pleasure & Pain. London: V&A Publishing.

Piello, G., McNeil, P. (2006). Shoes. A history from sandals to sneakers. Oxford, New York: Berg.

Piiri, R. (2003). Eesti Rahva Muuseumi talurahvajalanõude kogu. P. Runnel (toim), T. Sikka (toim), I. Tammaru (toim), Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLVII (lk 169). Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Pratt, L., Woolley, L. (1999). Shoes. London: V&A Publishing.

Sayfa, A. (2024, 26. April). What are Casual Shoes, What are their Features? Kasutatud 10.03.25, <https://www.derimarket.net/en/blog/what-are-casual-shoes-what-are-their-features#:~:text=Comfort%3A%20Comfort%20is%20one%20of,structure%20found%20in%20the%20products>

Spattdashes and Spats. (2022, 1. March). Kasutatud 28.01.25,
<https://bloskka.info/2022/03/01/spattdashes-and-spats/>

Spats. (i.a). Kasutatud 14.05.25, <https://www.encyclopedia.com/fashion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/spats>

Talwar, S. (2017, 13. July). The Story Behind the King of Red Soles – Christian Louboutin. Kasutatud 16.04.25, <https://theluxurycloset.com/blog/2017/07/13/christian-louboutin-history/>

Team Mighty. (2022, 6. December). This is why World War I soldiers wrapped their legs. Kasutatud 28.02.25, <https://www.wearethemighty.com/mighty-history/why-soldiers-in-wwi-wrapped-their-legs/>

Wadsworth J. (2024, 23. January). What Are Spats? Shoe Spats History and Where to Find Them. Kasutatud 09.02.25, <https://shoebly.com/what-are-spats/>

KASUTATUD FOTOMATERJAL

Foto 1. Puutallaga ülekingad. <https://fashionhistory.fitnyc.edu/pattens/>

Foto 2. 19. sajandi metrallrõngaga ülekingad. <https://collections.mfa.org/objects/122166>

Foto 3. Ülekingad 1720-1730. aastal. <https://fashionhistory.fitnyc.edu/pattens/>

Foto 4. 18. sajandi naiste kingad ning ülekingad. <https://thebowesmuseum.org.uk/shoes-glorious-shoes/>

Foto 5. *Spatterdashes*. <https://bloshka.info/2022/03/01/spatterdashes-and-spats/>

Foto 6. *Spatterdashes*, 18. sajand. <https://collections.mfa.org/objects/120550>

Foto 7. *Spats*. <https://collections.tepapa.govt.nz/object/1140847>

Foto 8. 1886. aasta kummist kalossid.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/156378>

Foto 9. kalossid, Kesk-Ameerika 1820-39.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/158279>

Foto 10. Tänapäeval kasutuses olevad kummist jalatsi kaitsmed.

<https://www.imperialsupplies.com/item/9390568?fbclid=IwY2xjawJpvLZleHRuA2FlbQIxM>

Foto 11. *Putee*, Esimene maailmasõda. <https://en.wikipedia.org/wiki/Puttee>

<https://camolots.com/products/ww2-m38-canvas-leggings?variant=41775098298566>

Foto 12. Kedrid 1940. [https://camolots.com/products/ww2-m38-canvas-](https://camolots.com/products/ww2-m38-canvas-leggings?variant=41775098298566)

[leggings?variant=41775098298566](https://camolots.com/products/ww2-m38-canvas-leggings?variant=41775098298566)

Foto 13. Esimese maailmasõja nahast säärised.

<https://collections.wa.net.au/items/746cd3d0-cd16-47c5-9146-33dd2b62d049>

Foto 14. Hispaania sõjarüü kedrid 1790-1820.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/159092>

Foto 15. Ratsaspordi säärised. <https://www.justchaps.com/premium-leather-gaiters-adult.html>

Foto 16. Tänapäeva kedrid. <https://www.rei.com/learn/expert-advice/gaiters.html>

Foto 17. Neopreenist saapakatted. <https://www.cyclist.co.uk/buying-guides/best-cycling-overshoes>

Foto 18. Poliüuretaaniga kaetud saapakate. <https://www.ebay.com/itm/173619385846>

Foto 19. Keevitaja säärekaitse. <https://www.stokker.ee/keevitaja-saarekaitse-pikk-36-cm-paar-pruun-c-44%7C7114-weldas>

Foto 20. Meditsiinis kasutatavad ülesaapad. <https://www.medicalexpo.com/medical-manufacturer/disposable-medical-overboots-56806.html>

Foto 21. Samelini *overboots*. <https://saapavabrik.ee/product/overboots-samelin/>

Foto 22. *Chopines*, 1550-1650 Itaalia. <https://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/156215>

Foto 23. *Chopines*, 1590-1610. <https://fashionhistory.fitnyc.edu/chopines/>

Foto 24. Puidust sandaalid. 1800-1880 Egiptus.
<https://collections.vam.ac.uk/item/O355144/pair-of-pattens-unknown/>

Foto 25. *Slapsoles* 1610 Inglismaa.
https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_Eu-4241-a-b

Foto 26. Fred Astaire. <https://www.richmondballroom.com/about-mr-fred-astaire>

Foto 27. Charlie Chaplin.
https://www.reddit.com/r/HelpMeFind/comments/5tpnee/can_anyone_help_me_the_find_the_type_of_shoes/

Foto 28. Thom Browne. 2019. <https://www.pinterest.com/pin/332210910014300570/>

Foto 29. Kummist jalanõu kinnitused. <https://www.amazon.in/Tying-Free-Elastic-Shoelaces-Special-Sneakers/dp/B0963HGMYL>

Foto 30. Metallist lisandid paeltele. <https://www.etsy.com/listing/1553244072/custom-air-force-1-charm-buckle-shoe>

Foto 31. Kummist lisandid paeltele. <https://www.etsy.com/listing/1652652429/custom-pvc-shoe-lace-charms-with-free>

Foto 32. Nike Air Force 1. <https://www.nike.com/in/t/air-force-1-07-shoes-WrLIWX>

Foto 33. Crocs koos lisatava detailiga. <https://www.crocs.com/ee/ee/Kataloog/crocs-crocs-black-gem-pearl-heart/?color=63053>

Foto 34. Noir Kei Ninomiya x Reeboki Instapump Fury jalatsid. <https://www.farfetch.com/ee/shopping/women/noir-kei-ninomiya-x-reebok-instapump-fury-sneakers-item-25029077.aspx?storeid=11790>

Foto 35. Nahast rihmad jalatsiteile. <https://madelephantshop.com/product/chain-shoe-harness/>

Foto 36. Marrs Makers nahast aksessuaarid. <https://marrsmakers.com/collections/designer-shoe-accessories-made-in-nyc/products/marrs-makers-spur-leather-straps-star-grill-made-in-nyc>

Foto 37. Coat. Red Dot disainiauhinna võitja 2013. <https://www.red-dot.org/project/coat-01bksb-30653>

Foto 38. Air Jordan 1. <https://stockx.com/jordan-1-og-chicago-1985>

Foto 39. Nike x Louis Vuitton Air Force . <https://www.sothebys.com/en/articles/the-history-behind-the-louis-vuitton-nike-air-force-1-by-virgil-abloh>

Foto 40. Louis XIV 1701. aastal. <http://www.thefashionhistorian.com/2010/11/red-heels.html>

Foto 41. Christian Louboutin punase tallaga kontsad.

https://eu.christianlouboutin.com/es_en/kate-black-3191411bk01.html

LISAD

Mudel "Funky" Foto: Marleen Kovalik

Mudel "Blacky" Foto: Marleen Kovalik

Mudel "Twisty" Foto: Marleen Kovalik